A vény nélküli gyógyszerek és készítmények története

Dobson Szabolcs

Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság

Budapest, 2017. 02. 24.

Történelem és marketing a gyógyszeres terápia területén

A magas kultúra hétköznapi vulgarizálódása: felvilágosodás, tudomány, társadalom,

A gyógyszeres terápia biológiai/farmakológiai és társadalmi aspektusainak kapcsolata		
A valóság	Amit a szakemberek kis része gondol	Amit a legtöbben gondolnak
	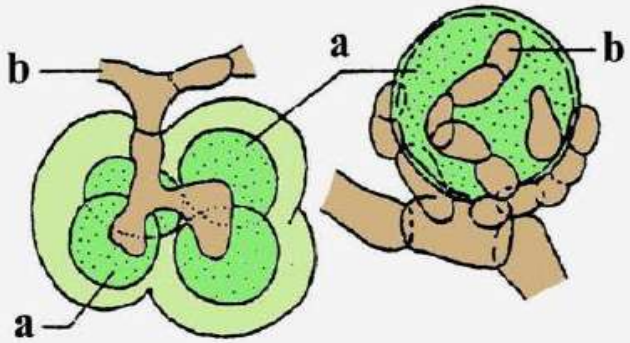	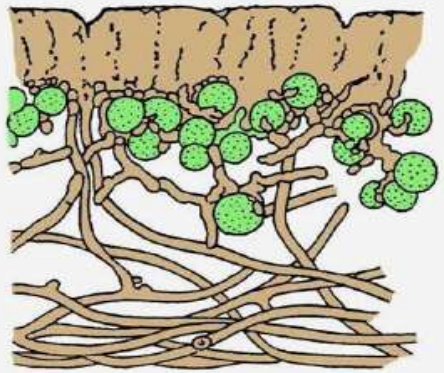

Zuzmók: moszatsejtek (a) gombasejtek (b) alkotta szimbiotikus új entitás

A történelem nagyobb időszakok társadalmi-gazdasági eseménysorozatát vizsgálja.
Tágabb összefüggések felismerésére alkalmas. Nem alkalmas rövid időszakok értékelésére.
A marketing rövidebb időszakok piaci eseménysorozatait vizsgálja.
Mély üzleti-üzletpolitikai analízisekre alkalmas. Önmagában nem alkalmas történelmi elemzésre.

Út a mához: a társadalom medikalizációja, az orvoslás és a gyógyszerészet közegészségügyi tényezővé válása

Gyógyszertárak száma Magyarország mai területén

1747: 26 db.
1800: 80 db.
1870: 323 db.
1938: 1395 db.
1990: 1479 db.
2015: 2376 db.

Gyógyszertár/év

1747-1880 (133 év) között 369 db. (= évente 2,8 db.).

1880-1917 (37 év) között 1000 db.(= évente 27 db.).

1990-2015 (25 év) között 897 db.(= évente 35,9 db.).

Kötelező betegbiztosítás kezdetei:
1891 (az állami gyógyszerkassza még korábbi)

Mit adhat ki kézieladásban a patikus?

Shakespeare: Rómeó és Júlia (1595)

RÓMEÓ: **Jöjjön ide. Látom, maga szegény. Itt van negyven dukát. Adjon ezért egy adag mérget; erős anyagot, mely szétfut az erekben, hogy aki nem akar élni, az épp csak megissza, s a melléből azonnal kiszáll a szusz, ahogy a lőpor siet kifelé méhéből a halálos ágyúnak.**

PATIKUS: **Van ilyen mérgem, de itt, Mantovában halállal büntetik az eladását.**

XVIII. század: **általában tiltottak voltak kézieladásban az erősen ható hashajtók, hánytatószerek, abortívumok, ópiumfélék, arzén.**

Mauksch Tóbiás, 1793: ***"a betegnek útbaigazítást ne adjon, nehogy általa valami hiba, vagy szerencsétlenség forduljon elő, például higany, vagy arzén tartalmú dolgokat csak orvosi rendeletre szabad kiadni, mert különben őt a legnagyobb baj érheti."***

Növekvő gyógyszerkincs

A Magyar Gyógyszerkönyvek és Addendumaik (Ph. Hg.; Add.) I.-VI. kiadásában szereplő hivatalos gyógyszerek száma és típusai

Gyógyszerkönyvek/gyógyszerek	Ph. Hg. I. (1871)	Add. (1883)	Ph. Hg. II. (1888)	Add. (1896)	Ph. Hg. III. (1909)	Ph. Hg. IV. (1934)	Ph. Hg. V. (1954)	Add. (1958)	Ph. Hg. VI. (1967)
Szervetlen gyógyszerek	26,9% (n=79)	21,7% (n=5)	33,3% (n=100)	3,4% (n=1)	31,6% (n=96)	24,3%8((n=1)	22,5% (n=104)	0% -	22,8% (n=102)
Szerves gyógyszerek	23,5% (n=69)	65,2% (n=15)	28% (n=84)	69% (n=20)	32,6%9(n=9)	46,5%1((n=55)	56,9% (n=263)	100% (n=18)	61,1% (n=273)
Állati drogok	2% (n=86)	-	2% (n=6)	6,9% (n=2)	1,3% (n=4)	0,6% (n=2)	0,4% (n=2)	-	0,45% (n=2)
Növényi drogok	47,6% (n=140)	13% (n=3)	36,7% (n=110)	20,7% (n=6)	34,5% (n=105)	28,5%9((n=5)	20,1% (n=93)	-	15,7% (n=70)
Összesen	**294**	**23**	**300**	29	**304**	**333**	**462**	**18**	**447**
Galenikumok	215	5	208	7	187	186	289	40	274

A Gyógyszerészi Évkönyvekben megadott újabb gyógyszerek száma

Év/Hatóanyagtípus	1886 (n= 190)	1890 (n= 123)	1891 (n=31)	1897 (n= 215)	1898 (n=79)	1890 (n=86)	1900 (n=52)
Szerves vegyület (természetes, félszintetikus, szintetikus)	44,2% (n=84)	60,2% (n=74)	77,4% (n=24)	72,6% (n=156)	73,4% (n=58)	72,1% (n=62)	73,1% (n=38)
Drog (növényi és állati)	27,4% (n=52)	37,4% (n=46)	12,9% (n=4)	20,9% (n=45)	13,3% (n=18)	23,3% (n=20)	19,2% (n=10)
Szervetlen vegyület	1% (n=2)	2,4% (n=3)	1% (n=3)	3,7% (n=8)	3,8% (n=3)	4,7% (n=4)	3,8% (n=2)
Szérumok	0	0	0	2,8% (n=6)	0	0	3,8% (n=2)

Megoldások a kézieladás szabályozására

Keresztjelzés:

Elsőként **egy kereszt** a mai értelemben véve az **V. Osztrák Gyógyszerkönyvben (1855), majd a Ph Hg. I.-ben is (1871).**

Ph. Hg. II. (1888): *„azon gyógyszereket, amelyek **egy vagy két kereszttel** vannak megjelölve, csakis hatóságilag igazolt orvos rendelvényére szolgáltathatja ld a gyógyszerész; a többieket ellenben szabadon árúsíthatja el."*

1903/IV. b. 120,172. számú BM leirat alapján: Magyarországi Gyógyszerész Egylet: "Nem kellett egyebet tenni, mint szabatosan összeállítani az első és második kiadású Magyar Gyógyszerkönyv, azok függelékei és az ezek előtt hazánkban érvényben volt osztrák gyógyszerkönyvek mindazon szereinek jegyzékét, amelyek a kézi eladásban kiszolgáltathatók voltak, azaz amelyek nem voltak kereszttel vagy két kereszttel megjelölve."

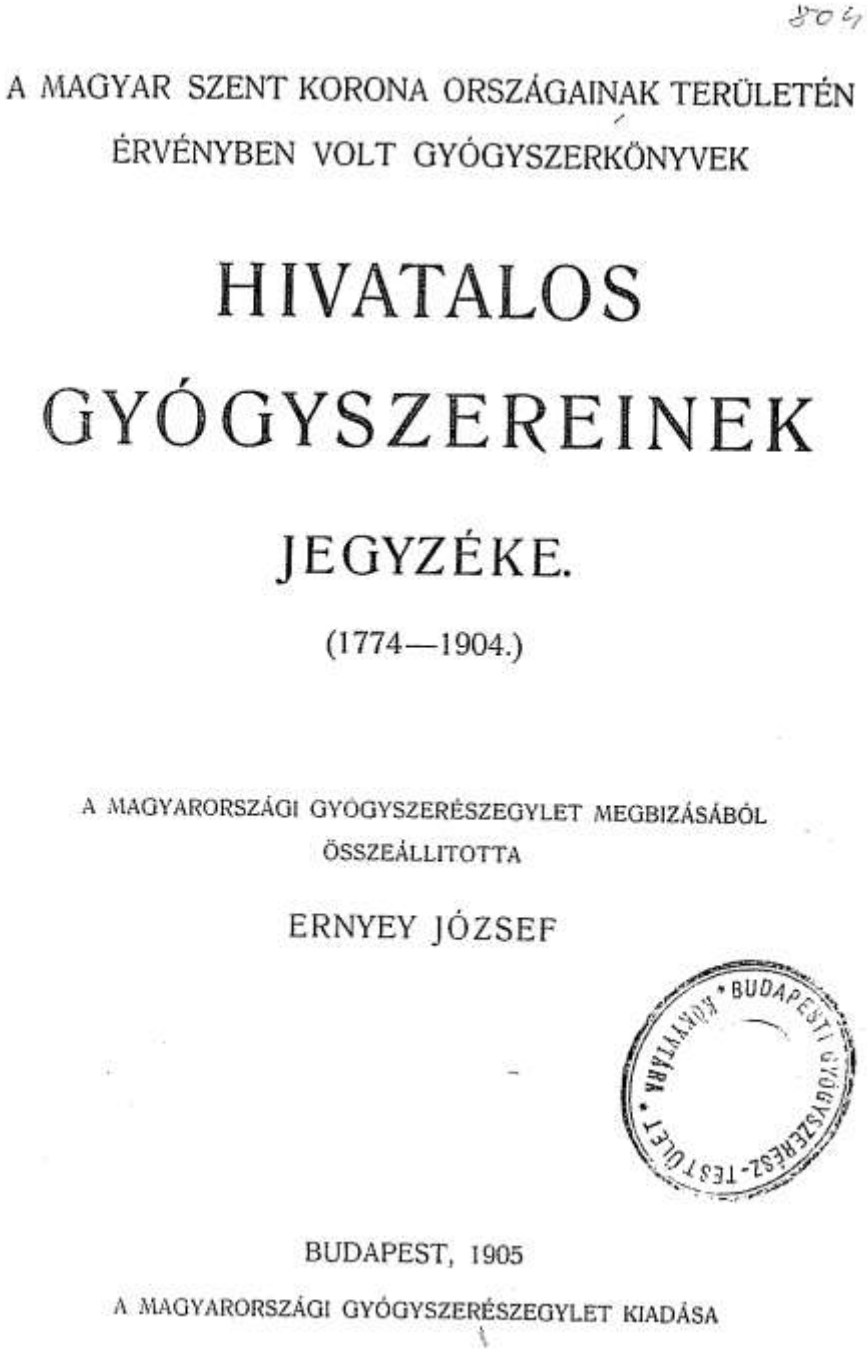

804

A MAGYAR SZENT KORONA ORSZÁGAINAK TERÜLETÉN
ÉRVÉNYBEN VOLT GYÓGYSZERKÖNYVEK

HIVATALOS GYÓGYSZEREINEK JEGYZÉKE.

(1774—1904.)

A MAGYARORSZÁGI GYÓGYSZERÉSZEGYLET MEGBIZÁSÁBÓL
ÖSSZEÁLLITOTTA

ERNYEY JÓZSEF

BUDAPEST, 1905

A MAGYARORSZÁGI GYÓGYSZERÉSZEGYLET KIADÁSA

A Magyar Királyság területén érvényben volt gyógyszerkönyvek kézi eladásban kiszolgáltatható gyógyszerei

A Magyar királyság területén érvényben volt gyógyszerkönyvek kereszttel (+) és kétkereszttel (++) jelzett, tehát a kézi eladásban ki nem szolgáltatható gyógyszerei

Kézieladásban kiszolgáltatható

Millepedes insecta siccata integra (*Taxa Posoniensis, 1745)*

Axungia canis (*Taxa Posoniensis, 1745)* helyett **disznózsír** (1794-től az egyedüli gyógyszerkönyvi zsír 1967-ig; utoljára a Ph. Hg. V.-ben)

A zsírok kézi eladása és a placebohatás gyakorlati alkalmazása patikában, mint orvosoktól független felfedezés
Putnoki József: Gyógyszertár az Isten szeméhez (1941)

Még mindig nem megnyugtató a helyzet – a hivatalos javallatok hiánya

Kazay Endre: Gyógyszerész Lexicon, III. kötet, 13. O. Nagybánya, 1900:

„Vitás kérdés a kézi eladás jellegzésére nézve a kuruzslás vádjának helyes vagy helytelen volta, mert ha p. o valaki chinint kér s a gyógyszerész azt expediálja, ez nem lehet kuruzslás, de ha valaki azzal állít be: "kérek valamit hideglelés ellen" s a gyógyszerész chinint ad, az orvosok nagyrésze ebben már kuruzslást lát."

Államilag engedélyezett javallatok: csak 1952-től:

A Gyógyszerismertető Orvostudományi Iroda munkaközössége (szerk): Tájékoztató a gyógyszerkészítmények rendelésére. Egészségügyi Kiadó, 1952.

A gyógyszer (benne OTC) alkalmazás: tudományos-civilizációs-marketing buborék

1894: Cloetta-Filehne: Gyógyszertan tankönyve (fordította: Vámossy Zoltán). Budapest, 1894

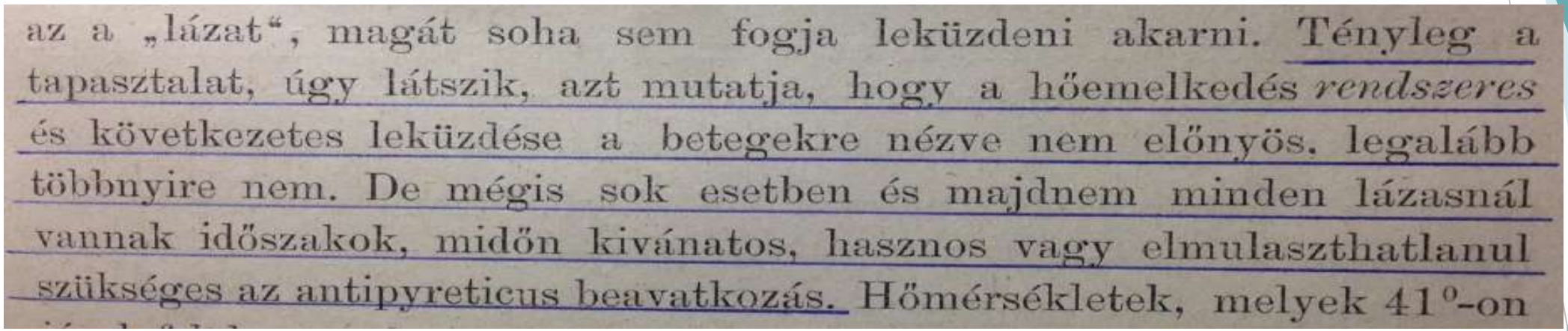

az a „lázat", magát soha sem fogja leküzdeni akarni. Tényleg a tapasztalat, úgy látszik, azt mutatja, hogy a hőemelkedés *rendszeres* és következetes leküzdése a betegekre nézve nem előnyös, legalább többnyire nem. De mégis sok esetben és majdnem minden lázasnál vannak időszakok, midőn kívánatos, hasznos vagy elmulaszthatlanul szükséges az antipyreticus beavatkozás. Hőmérsékletek, melyek 41°-on

2015: Szenzáció: Megváltozott a magyar protokoll is: többé nem kötelező lázat csillapítani
(A Nemzeti Erőforrás Minisztérium szakmai protokollja: Lázas gyermekek ellátásáról)

Gyógyszeres lázcsillapító rutinszerű adása jó közérzetű gyermekek esetében nem indokolt, ha a láz csillapításának egyedüli javallata a testhőmérséklet csökkentése. A gyógyszeres lázcsillapítást mérlegelni kell, ha a lázas gyermek közérzete rossz. Ajánlott a szülő vagy gondviselő nézeteit, elvárásait figyelembe venni.

“Harminchat fokos lázban égek mindig s te nem ápolsz, anyám.”

(József Attila, 1935/1936)

Fő lázcsillapító hatóanyag az 1930-as évekig: kinin, + acetanilid, fenacetin, stb.
Az ASA (Aspirin, stb.) csak kb. ekkortól válik szélesebb körben alkalmazott lázcsillapítóvá. Eredetileg 1899-től fájdalomcsillapító.

Vondrasek József: A szóvédjegyzett egységes gyógyszerek és az azokkal azonos vegyületek jegyzéke. Budapest, 1928

Szóvédjegyezve: *Aspirin, Rheumin, Antirheumin, Acetosal, Aceta, Asposal, Astropine, Empirine, Eutosal, Pyrol Shlaspin, Aletodin, Acetosalicin acid., Helicon, Salaceton, Xaxa, Coxpyrin, Amylopyrin* néven.

Apró, tűalakú, szagtalan, savanykás izű kristálykák. Víz 1 : 100 oldja (37°-on). Op. 190°.

Alkalmazása: Analgeticum neuralgiás és csúzos fájdalmaknál. Gyomornyomás esetén sodabicarbonával lehet azt megszüntetni.

Dos: 0·25—1·0 g, többször naponta.

A törzskönyv, mint gyógyszermúzeum:
TABLETTA CHINACISALIS CUM VITAMINO C FoNo VII. PARMA (VN)
15,0 mg kinin-szulfát, 150,0 mg aszkorbinsav, 600,0 mg acetilszalicilsav

ne
felejtse
el, hogy fájdalmak
és meghülés ellen
nélkülözhetetlenek
az
ASPIRIN
TABLETTÁK
BAYER
BAYER
agyar gyártmány
Bayer-kereszttel

ASPIRIN
BAYER
Aspirin-tabletta
Felülmulhatatlan
fejfájás, fogfájás és hüléses megbetegedésnél

BAYER
Mindennemű fájdalmaknál, láznál, meghülésnél és időszakos rosszullétnél
„ASPIRIN"
tablettát vegyünk
a
„BAYER"-
kereszttel.
„ASPIRIN"
tabletták segítenek!
Magyar gyártmány!
Feltétlenül vigyázzunk!
Mert nem minden tabletta Aspirin!
Miről ismerheti fel mindenki a valódi ASPIRIN-t?
A tabletta egyik oldalán látható a „BAYER"-kereszt, mint a megbízhatóság jele, a másik oldalon „ASPIRIN 0·5" felírás.
Hogy járunk el tehát a leghelyesebben?
Ha gyógyszertárban eredeti csomagolást kérünk!
Eredeti csomagolás kapható:
2 tabletta zacskóban ára 24 fillér
ASPIRIN
20 tabletta bádog dobozban ára Pengő 1.80

Vámossy Zoltán, Mansfeld Géza: Gyógyszertan (IX. kiadás), Budapest, 1944

2. Lázellenes szerek igen jó szolgálatokat tesznek fertőző, különösen hűléses betegségek legkezdetibb szakában, amikor még nem is lázas, legfeljebb subfebrilis az egyén s csak általános rossz érzés, kedvtelenség, munkakedv hiánya sejteti a közelgő betegséget. Ilyenkor erélyesen alkalmazott lázcsökkentők, különösen salicylszármazékok, (aspirin) vagy azok keverékei pyrazolonszármazékokkal (pl. antipyrinum salicylicum), más esetekben a chinin megvéd a betegség kitörésétől, de a kifejlődött betegség lefolyását már nem igen tudja változtatni. Kielégítő magyarázatát a védő-

Esetleges magyarázat:
500 mg ASA-nak még kevesebb mellékhatása van, mint a placebo csoportnak.

A lázcsillapítás főként életminőségi kérdéssé vált:

- jól mérhető tünet (*kvantitatív* - *„tudományos” - szemlélet*),
- jól észlelhető hatás,
- tudat alatt a tüneti kezelés a gyógyulás illúzióját keltheti,
- az orvos valós tüneti hatást ér el (tesz a betegért),
- megjelentek a gyári késztermékek
- sokan betegen is dolgoznak vagy otthon kell helytállniuk, fontos a közérzet

2015: “Összességében kijelenthető, hogy a hazai patikapiacra a vény nélkül kapható szerek töretlen és egyre erősödő növekedése jellemző: a gyógyszertárakba betérők 2015-ben (az előző évhez képest) 12,8 százalékkal költöttek többet receptet nem igénylő szerekre..:”

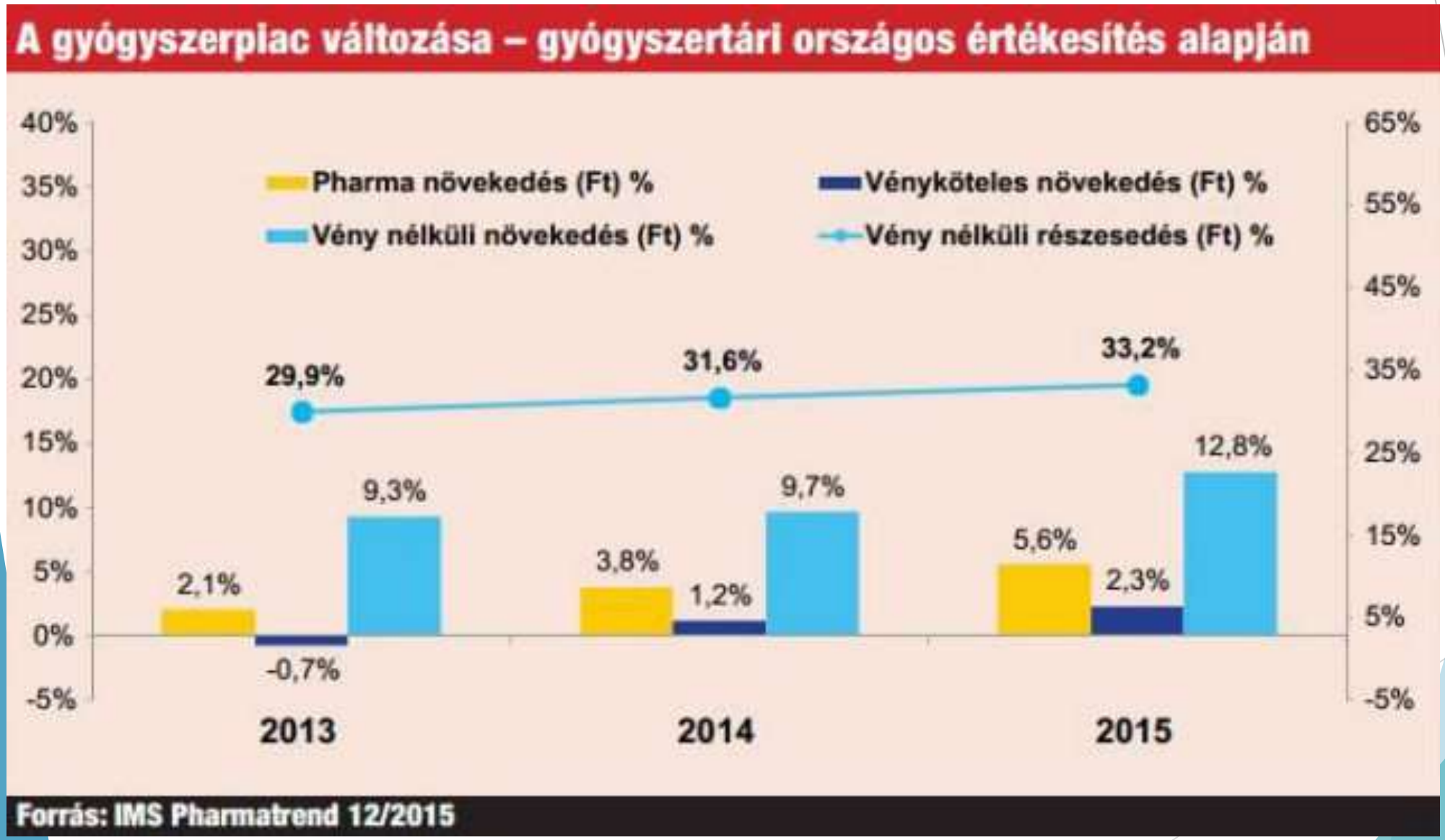

A gyógyszerfogyasztás mértékére jellemző gyári gyógyszerkészitmények felhasználásának alakulása a fővárosban 1976-1981 között

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Specialitások egység-száma millióban	77,02	76,68	84,13	83,70	88,20	86,47
Növekedés mértéke	-	-0,4	+9,7	-0,5	+5,4	-2,0
Ebből vény nélkül is kiadható gyógyszerek egység száma millióban	37,47	36,98	40,95	39,30	42,01	41,19
A vény nélkül is kiadható gyógyszerek %-os mennyisége	48,65	48,22	48,67	46,95	47,72	47,64

Az egyes gyógyszerek (brand-ek) iránti igényt a tudományos alapok, az állami szakpolitika és a marketing szabja meg.

A gyógyszerek alkalmazása és a (szak)emberek közötti kapcsolat meghatározója azonban az ipari civilizáció logikája, tudásai, hitei, tudásnak tartott hitei.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!
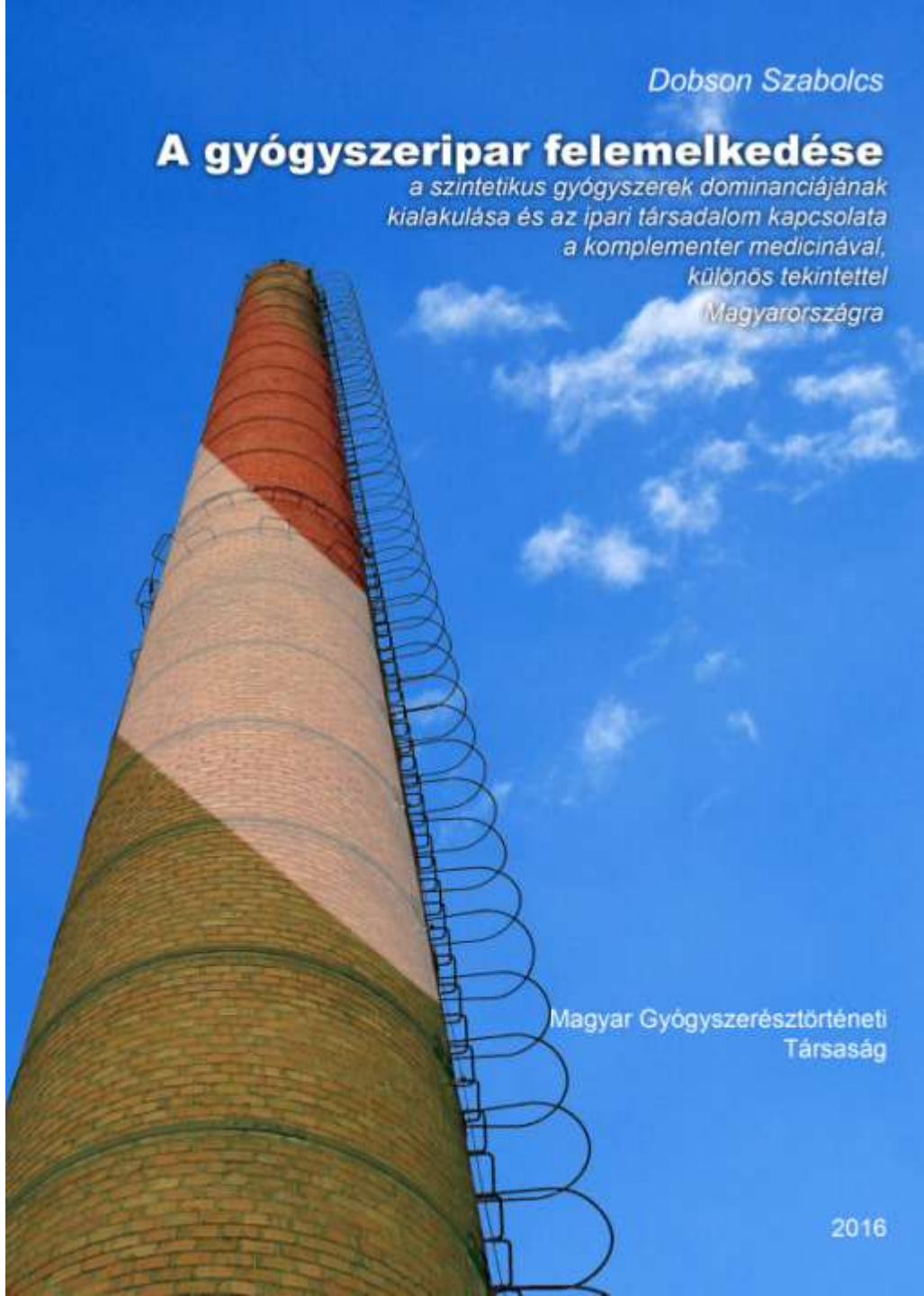
További könyvek-cikkek a témáról:
www.gyogyszeresztortenet.hu
illetve
gyogyszeresztort.tarsasag@gmail.com